

WAMBOOEN

OMGEUING

Handboek Omgevingsadviesraden

NPBO en NP RES

Oktober 2025

Auteurs: Rob Rietveld, Marjan Arenoe, Bas Koopman

Omslagillustratie: Gerriëtte Mollink

Een feedbackgroep, bestaande uit deelnemers aan eerdere omgevingsadviesraden heeft meegedacht over de inhoud en ons tijdens het schrijven van waardevol commentaar voorzien.

We bedanken: Eelco Bots, Jan Hein van Burken, Sander ten Caat, David Laws, Erica van den Hoorn, Mirjam Roorda-Knapen, Arjan Schamhart, Lisette Sipman, Nienke van Schie, Gerrit Valk.

Samenvatting

Dit document is een gids voor het werken met een omgevingsadviesraad (OAR) bij projecten voor duurzame opwek op land. In een OAR zitten alle relevante stakeholders op een gelijkwaardige manier aan tafel. Dit bevordert begrip, vermindert harde confrontaties en verhoogt de democratische legitimiteit van besluiten. Idealiter bestaat de OAR uit maximaal 20 mensen die verschillende belangen vertegenwoordigen: omwonenden, ondernemers, maatschappelijke organisaties, initiatiefnemers en het bevoegd gezag.

Het liefst neemt de overheid regie op de organisatie en financiering van de OAR omdat de overheid wordt gezien als de meest neutrale partij. Een onafhankelijke voorzitter en secretaris dragen bij aan een goed proces. De leden van de OAR worden hierbij ondersteund door een procesbegeleider met inhoudelijke en procesmatige kennis en ervaring. Elke belangengroep (bewoners, grondeigenaren, natuur en milieu) krijgt in beginsel twee vertegenwoordigers, zij houden hun eigen achterban op de hoogte en ze daarmee stemmen hun standpunten af. Voor omwonenden wordt vaak een bewonersplatform opgetuigd omdat zij in de regel niet georganiseerd zijn, dit platform wordt veelal ondersteund door een procesbegeleider.

Idealiter begint de participatie met de OAR zo vroeg mogelijk. De uitkomst van andere participatievormen, zoals een burgerberaad, Participatieve Waarden Evaluatie of Deep Democracy kan deel uitmaken van het beraad in de OAR, en onderdeel zijn van het verslag. De OAR kan polarisatie niet wegnemen, maar draagt wel bij aan betere informatievoorziening voor belanghebbenden en een meer gelijk speelveld.

Een OAR geeft verbinding tussen belanghebbenden en kan resulteren in afspraken zoals een omgevingsovereenkomst met bijvoorbeeld afspraken over burenregelingen, gebiedsfondsen en maatregelen tegen overlast. Dit kan de acceptatie van het project versterken. Als de OAR succesvol is, ervaren deelnemers dat ze invloed hebben op het resultaat.

De gemaakte afspraken in een OAR zijn niet juridisch afdwingbaar, daarvoor is een civielrechtelijke overeenkomst nodig tussen rechtspersonen. Een OAR is geen rechtspersoon. Gemeenten kunnen in verordeningen opnemen dat een overeenkomst tussen de initiatiefnemer en de omgeving een randvoorwaarde is voor de vergunningverlening. De kosten van een OAR verschillen per situatie, ze omvatten de inzet van een voorzitter, secretaris, procesbegeleider, deskundigen, locaties, communicatie en eventuele onkostenvergoeding. De minimale doorlooptijd van een OAR is anderhalf jaar.

Elke situatie en elke OAR is anders. In dit handboek zijn drie casussen opgenomen die een beeld geven van de werking van een OAR in de praktijk.

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
Inleiding	5
Waarom zou ik een omgevingsadviesraad (OAR) willen?	6
What's in it for me?.....	6
Hoe werkt een OAR?	7
Wie heeft de regie op de OAR?	8
Wat levert een OAR op?	9
Wat is een goed moment om de OAR in te zetten?	10
Participatieparadox.....	11
Wanneer is een OAR een succes?.....	12
Hoe krijg ik een goede balans in een OAR?	12
Hoe organiseer ik een platform voor bewoners of een andere belangenstroming?	13
Hoe selecteer ik stakeholders voor de OAR?	14
Hoe organiseer ik communicatie over de OAR?	14
Zou een OAR helpen tegen polarisatie?.....	15
Hoe geef ik het stille midden een stem?.....	16
Hoe zorg je voor kennis in de OAR?.....	17
Hoe verhoudt de gemeente zich tot de OAR en vice versa?	17
Hoe verhoudt de OAR zich tot de gemeenteraad of Provinciale Staten?	18
Is de uitkomst van de OAR juridisch afdwingbaar?	19
Wat kost een OAR?	20
Hoeveel tijd kost een OAR?	20
Hoe werkt een OAR in de praktijk? Drie cases	21
<i>Nij Hiddum-Houw</i>	21
<i>Hardenberg</i>	22
<i>Echteld Lienden</i>	23
Bijlage	25
<i>Checklist opzetten OAR</i>	25
<i>Voorbeeldagenda eerste vergadering omgevingsadviesraad</i>	25
<i>Voorbeeld begroting uren inzet begeleiding OAR</i>	25

Inleiding

De opwek van duurzame energie op land geeft in de omgeving vaak onvrede en weerstand vanwege zorgen over de impact op de leefomgeving. In een omgevingsadviesraad (OAR) hebben omwonenden en andere belanghebbenden een stem en een plek aan tafel. Het doel van de OAR is dat plannen zoveel mogelijk rekening houden met de belangen van alle partijen in de directe omgeving.

Dit Handboek Omgevingsadviesraden is bedoeld voor partijen die betrokken zijn bij besluitvorming over energieprojecten: overheden, ontwikkelaars, omwonenden, lokale ondernemers en maatschappelijke organisaties.

Het is een uitgave van het Nederlands Platform Burgerparticipatie en Overheidsbeleid (NPBO) en het Nationaal Programma Regionale Energiestrategie (NP RES). Zij vinden de OAR een waardevol instrument voor gelijkwaardige dialoog met inwoners en andere belanghebbenden.

De OAR is een middel om het besluitvormingsproces zo in te richten dat de kans op harde confrontatie vermindert, en het onderling begrip groter wordt. Indachtig het gezegde: 'Als je snel wilt gaan, ga dan alleen. Als je ver wilt komen, ga dan samen.'

'Ik was als adviseur betrokken bij 30 omgevingsadviesraden, 20 daarvan leverden een omgevingsconvenant op. Plannen worden altijd wel in het belang van de deelnemers aangepast na de gesprekken in de omgevingsraad. Een aantal windparken is niet doorgegaan. In Utrecht en Overijssel is het staand beleid om omgevingsadviesraden te vormen bij het verwezenlijken van windparken.' - Rob Rietveld, directeur-bestuurder NPBO.

Waarom zou ik een omgevingsadviesraad (OAR) willen?

In een OAR kunnen omwonenden en andere stakeholders opkomen voor hun belang en ruimtelijke plannen beïnvloeden. In dit handboek gaat het specifiek over plannen voor duurzame opwek en energie-infrastructuur. In de Omgevingswet staat dat de initiatiefnemer van projecten verantwoordelijk is voor het organiseren van burgerparticipatie. Maar de wet zegt niet aan welke vereisten de participatie moet voldoen. Het bevoegd gezag dat de vergunning verleent (de gemeente of de provincie), moet beoordelen of de participatie voldoende was, en of er in het plan genoeg rekening is gehouden met alle belangen. Een OAR is een manier om een duidelijk participatietraject op te zetten voor alle belanghebbenden, specifiek de direct omwonende burgers. Het beoogt alle stakeholders op een gelijkwaardige manier aan tafel te krijgen en om zo te komen tot het beste resultaat.

In dit handboek spreken we van omgevingsadviesraad, er zijn ook andere benamingen in omloop, bijvoorbeeld gebiedstafel, omgevingsraad, gebiedsraad, etc.

What's in it for me?

Omwonenden, lokale ondernemers en maatschappelijke organisaties

Je krijgt de mogelijkheid om belangen en standpunten op een zeer vroeg moment, nog voor de besluitvorming, in te brengen. Normaal gaat dit via inspreken, het indienen van een zienswijze, en uiteindelijk juridisch bezwaar en beroep maar dan zijn de plannen al gevormd en is er weinig ruimte meer voor aanpassingen (posities ingenomen).

Initiatiefnemers en ontwikkelaars

In de Omgevingswet staat dat je verantwoordelijk bent voor goede participatie. De OAR is een vorm waarbij je alle perspectieven en belangen op een gelijkwaardige manier aan tafel krijgt.

Bestuurders en ambtenaren

Een goed georganiseerde OAR is een instrument om de belangen van alle stakeholders op tafel te krijgen en hierover uitgewerkt advies te krijgen. Dit levert betere plannen op.

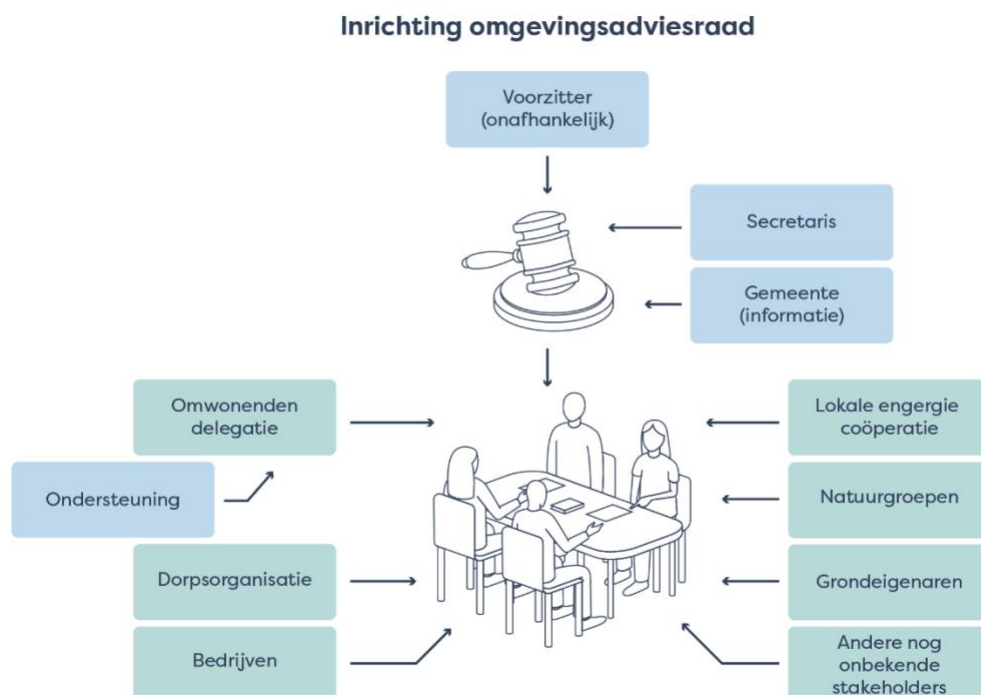
Volksvertegenwoordigers

De discussie tussen belanghebbenden en stakeholders vindt plaats in de OAR. De verslagen zijn geanonimiseerd openbaar en vergroten het inzicht in belangen en standpunten. Volksvertegenwoordigers

krijgen ook de informatie uit de kennissessies. De ervaring leert dat deelnemers van de OAR daarnaast vaak zelf fracties benaderen met hun standpunten. Het geheel helpt je om weloverwogen te besluiten.

Hoe werkt een OAR?

Alle belangen die ertoe doen, zijn aan tafel vertegenwoordigd: direct omwonenden, ondernemers en maatschappelijke organisaties. Het proces begint met een analyse van stakeholders. Wie moeten vertegenwoordigd zijn en worden betrokken bij de te maken keuzes?

Figuur 1: Alle belangen die ertoe doen zijn vertegenwoordigd

Voor een goede dialoog en uitwisseling van standpunten zitten er maximaal 20 mensen in de OAR. De vertegenwoordiging van inwoners uit de directe omgeving is zoveel mogelijk representatief en divers, met vertegenwoordigers van bijvoorbeeld dorpsorganisaties, actiegroepen en direct omwonenden. Het bevoegd gezag is betrokken in een informerende en faciliterende rol. Als er al een initiatiefnemer is, is die ook betrokken.

Onder 'Hoe krijg ik een goede balans in de omgevingsadviesraad?' staat hierover meer. Voor een goed functionerende OAR zijn een onafhankelijke voorzitter en secretaris van belang, zij organiseren de agenda en het proces. Ook is vaak een procesbegeleider betrokken die omwonenden ondersteunt met inhoudelijke en procesmatige kennis.

Wie heeft de regie op de OAR?

De overheid is de meest neutrale, en daarmee de aangewezen partij. Dit wil niet zeggen dat de overheid de OAR per se moet organiseren, maar ze kan wel zorgen dat er een OAR komt en wordt gefinancierd. Het kan zijn dat omwonenden of een marktpartij het initiatief nemen voor een OAR, in de praktijk geeft het deelnemers het meeste vertrouwen wanneer de overheid regie neemt, zonder een sturende rol. De overheid wordt erop aangesproken wanneer het fout gaat, ook daarom ligt het in de rede regie te nemen. Het NPBO stimuleert gemeenten en provincies om in het toetsingskader van vergunningen voor duurzame opwek op land, eisen op te nemen voor de participatie en het instellen van een omgevingsraad. Dit betreft het proces en de financiering. Het instellen van een OAR kan als eis worden opgenomen in het toetsingskader, en ook dat de uitkomst van de OAR medebepalend is voor de vergunningverlening. Meer hierover onder 'Is een OAR instellen juridisch afdwingbaar' en 'Is de uitkomst van een OAR juridisch afdwingbaar?'

'Een OAR werkt het beste als het bevoegd gezag – de provincie of de gemeente – de regie neemt in het participatieproces. Mensen zien de overheid als de meest onafhankelijke en vertrouwde partij, ook al is er in deze tijd ook veel wantrouwen tegen de overheid. In de OAR is er soms frictie omdat de overheid een opgave heeft, en hierdoor een eigen belang. Het is zaak die opgave goed te positioneren als democratisch vastgesteld, algemeen belang en duidelijk te definiëren waar de OAR over gaat. Bijvoorbeeld als de komst van een windpark al vaststaat en de OAR is ingesteld voor de uitwerking van het park. In de OAR is het belangrijk dat deelnemers ervaren dat er een gelijk speelveld is, en dat er kennis en belangen worden uitgewisseld met hoor en wederhoor. Als mensen het gevoel krijgen in een ondergeschikte positie te zitten, gaan ze vechten, en dan komt het gesprek over gezamenlijke afspraken niet goed op gang. Met kennissessies organiseren we joint fact finding, al komt niet altijd vast te staan wat de feiten zijn. Het verhaal van de ene deskundige matcht soms niet met dat van de andere.' – Rob Rietveld, directeur-bestuurder NPBO

Wat levert een OAR op?

Een OAR verbindt omwonenden en andere stakeholders - zoals natuurorganisaties of (recreatie)ondernemers – in het zoeken naar het beste gemeenschappelijk resultaat. Bijvoorbeeld met afspraken over aanpassingen van een plan waardoor overlast vermindert, een burenregeling, een gebiedsfonds, etc. De afspraken kunnen worden vastgelegd in een omgevingsovereenkomst.

In het proces worden alle belanghebbenden gelijkwaardig gehoord, wat bijdraagt aan een gevoel van rechtvaardigheid. Zo versterkt de OAR de democratische legitimiteit van beslissingen. Dit helpt het bevoegd gezag bij de besluitvorming. De gemeenteraad weegt uiteindelijk alle belangen - het algemeen belang en individuele belangen - en neemt op grond daarvan een besluit.

In het begin van een project is er doorgaans een fase van boosheid, mensen voelen zich gepakt. Dan ga je kijken wat er te veranderen is. Is er iets extra's uit te slepen? Voor de omgeving een gebiedsfonds, vergoedingen voor de directe buren van windmolens. De initiatiefnemer komt vaak wel in beweging. De mensen leren elkaar kennen, je krijgt onderhandelingen – soms in klein comité – gaandeweg ontstaat er onderling begrip voor elkaar en elkaars positie, en daardoor meer acceptatie.' – Een onafhankelijk voorzitter van verscheidene Omgevingsadviesraden.

Wat is een goed moment om de OAR in te zetten?

Figuur 2: wat is een goed moment om een omgevingsadviesraad in te zetten

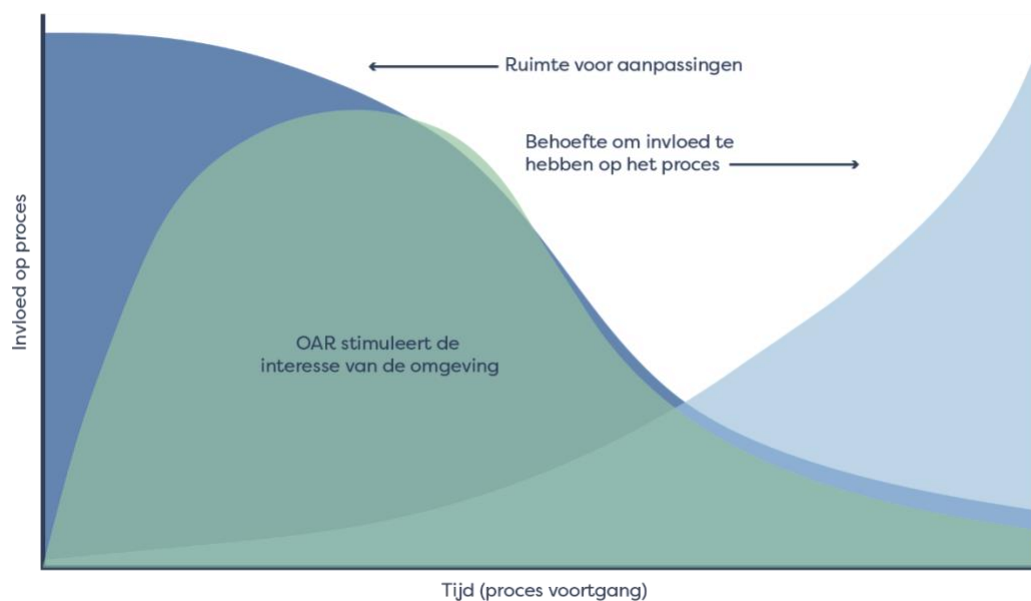
Participatie zou zo vroeg mogelijk in het proces moeten starten en doorlopen tijdens het hele traject, idealiter al bij stap 1 in figuur 2. In de fase van beleidsmatige doelstellingen op landelijk en provinciaal niveau kunnen burgers en het maatschappelijk middenveld worden betrokken in bijvoorbeeld een burgerberaad/burgerforum. Als de plannen meer lokaal (en concreter) wordt, kan worden gewerkt met een burgerpanel of klankbordgroep. In de laatste fase (keuze locatie, inpassing en realisatie) is een OAR een goede invulling voor de participatie, een afvaardiging van het burgerpanel zou daarin een plaats kunnen krijgen. Welke naam het ook heeft, het gaat om een werkvorm om verschillende perspectieven op te halen, voor een rijk en genuanceerd beeld dat leidt tot de beste besluitvorming.

De opdracht van een vroeg in het proces gestarte OAR verandert als de varianten voor het uitvoeren van plannen op tafel liggen en de invulling duidelijker wordt. Voor omwonenden worden algemene plannen dan opeens concreet. In deze fase kan de OAR meepraten over het voorkeursalternatief. Het resultaat van de OAR is onderdeel van het voorstel voor de omgevingsvergunning. De OAR heeft bij voorkeur dezelfde status als andere 'vertrouwde organisaties', zoals waterschappen, uitvoeringsorganisaties, etc., Dat betekent dat de OAR toegang krijgt tot de pre-conceptversies (95% versie) van stukken zoals de NRD (Notitie Reikwijdte en Detailniveau) en het MER (Milieu Effect Rapport). In deze fase kunnen stukken nog makkelijker worden gewijzigd, wat maakt dat de OAR er serieus invloed op kan uitoefenen. Het vraagt wel dat OAR-leden vertrouwelijk met de informatie omgaan.

‘In een van mijn projecten was de gemeente nog in onderhandeling over de grondverkoop, omwille van de transparantie nam de gemeente in dat stadium toch al het voortouw voor het opzetten van een OAR. Voor deelnemers van de OAR is er vaak dat spagaat dat ze enerzijds tegen het plan zijn, en anderzijds constructief willen meepraten voor als het plan er toch gaat komen.’ – Een onafhankelijk adviseur

Participatieparadox

Hoe eerder in het proces, hoe meer ruimte voor aanpassingen. Maar de behoefte van bewoners om invloed uit te oefenen, komt pas op gang als plannen concreet worden.

Figuur 3: OAR kan bijdragen aan interesse van de omgeving in een vroeg stadium

Mensen komen vaak pas in actie als plannen bedreigend worden voor de gevolgen van hun eigen woon- en leefomgeving. Figuur 3 laat zien dat als we de “normale” procedure volgen, de interesse pas ontstaat op een moment dat er al heel veel besluiten zijn genomen en er weinig ruimte meer is voor aanpassingen. Om mensen er vroeg bij te betrekken is goede, tijdige communicatie van belang. Hierdoor kan men meer invloed hebben op keuzes die gemaakt moeten worden.

‘Communicatie van de overheid is vaak te abstract, of het staat ergens waar mensen het niet lezen. Bij ons informeert het wijkteam de betrokken mensen zelf, dan weten ze dat er iets gaat gebeuren. Het is eerlijk als de overheid onomwonden duidelijk maakt welke plannen eraan komen, en wat de impact is op de leefomgeving. Actiegroepen weten mensen vaak goed te betrekken met hele duidelijke plaatjes’ – Een wijkteamlid.

Wanneer is een OAR een succes?

Als deelnemers aan het eind van het proces zien dat ze invloed hebben gehad op beslissingen en goede afspraken hebben gemaakt, bijvoorbeeld over de inpassing in het gebied, licht- of geluidsoverlast. De OAR kan bijvoorbeeld afspraken maken over een gebiedsfonds (hoogte en besteding) waarmee de opbrengst van het project deels ten goede komt aan het gebied. De OAR is dan ook actief en bepalend voor de invulling van het bestuur van het gebiedsfonds.

Een succes is ook als de OAR polarisatie in het gebied vermindert, en bijdraagt aan verbinding en acceptatie. De initiatiefnemer en de OAR-leden komen tegemoet aan elkaars wensen en maken afspraken over onderlinge communicatie.

‘Ik vind het een OAR een succes als er een mooie set afspraken ligt waar de omgeving beter van wordt. Ik wil trots kunnen zijn op een park, dat we het fatsoenlijk hebben gedaan als lokale partners. Je blijft heel lang buren.’ – Een initiatiefnemer van windparken

Hoe krijg ik een goede balans in een OAR?

In de OAR zijn de belanghebbenden uit het gebied van het initiatief vertegenwoordigd. Niet alleen omwonenden, ook ondernemers en vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties. De initiatiefnemer van het plan is sowieso betrokken in de fase van afspraken maken met de directe betrokkenen, en soms eerder ook al.

Een onafhankelijke voorzitter is cruciaal voor het welslagen, evenals een secretaris die zorgt voor een goede agenda, en die zorgt dat alle inhoudelijke informatie beschikbaar is. De deelnemers van de OAR hebben baat bij een onafhankelijk adviseur die zij vertrouwen. Het vraagt inhoudelijke en procedurele deskundigheid om alle belangen goed te positioneren en recht te doen. Eerdere ervaring met een OAR is wenselijk.

Voor een goed proces is het belangrijk dat er altijd iemand vanuit bevoegd gezag (gemeente, provincie of ministerie) aanwezig is bij de vergaderingen van de OAR, met het oog op de verbinding met het (gemeente/provincie) bestuur en de gemeenteraad/Provinciale Staten. Als er van een bepaalde belangenstroming meer belangstellenden zijn voor deelname (omwonenden, dorpsorganisaties, grondeigenaren, etc.), is een platformconstructie noodzakelijk. Dit betekent dat ten minste twee mensen meedoen in de OAR als vertegenwoordigers namens het platform, zij informeren de andere leden van het platform over wat er besproken is. Het is belangrijk dat de deelnemers vertegenwoordiger zijn van een specifiek belang. Elke belangenstroming krijgt twee vertegenwoordigers aan tafel, bijvoorbeeld een actiegroep (of het platform van actiegroepen) en daarnaast de representanten van 'gewone' omwonenden en dorpsorganisaties. Het werken met twee vertegenwoordigers is essentieel voor rugdekking en terugkoppeling naar de achterban.

'Schreeuwers' kunnen een OAR domineren en een constructieve dialoog in de weg zitten. Het is daarom te overwegen om binnen een belangenstroming de deelnemers te loten. Dit vergroot de kans op een evenwichtige samenstelling van de OAR. De belangenstroming moet hiervoor wel groot genoeg zijn. Je kunt het standpunt van mensen achterhalen door het uit te vragen als je mensen uitnodigt zich op te geven voor de OAR. Als er een enquête of een PWE (Participatieve Waarden Evaluatie) in het gebied is geweest, kun je de respondenten door hun antwoorden indelen op belangenstroming.

Hoe organiseer ik een platform voor bewoners of een andere belangenstroming?

Stakeholders zijn niet altijd georganiseerd. Denk aan omwonenden of stakeholders die een bepaald belang vertegenwoordigen, zoals natuur en milieu of grondeigenaren. Elke belangenstroming krijgt een plek in de OAR met twee vertegenwoordigers. Het is van belang dat bewoners of andere belangenstromingen hun standpunt afstemmen, zodat ze aan de dialogetafel met één mond spreken. Dit vraagt organisatie en begeleiding.

Schrijf voor deelname aan het bewonersplatform aan alle bewoners van het gebied aan in een straal van 10x de tiphoogte van het windpark met een brief op huisadres. In de brief staat het verzoek deel te nemen aan het bewonersplatform met uitleg hoe dit werkt. Het platform kiest twee vertegenwoordigers als delegatie voor deelname aan de OAR-bijeenkomsten. Voor en na de vergaderingen van de OAR stemmen de vertegenwoordigers af met het bewonersplatform. Zo gaat dit ook voor andere belangenstromingen.

Hoe selecteer ik stakeholders voor de OAR?

Communiceer zorgvuldig het proces van een OAR in het gebied. Organiseer een informatieavond, en later een kick-off-bijeenkomst, waarvoor alle adressen binnen een vast te stellen straal worden uitgenodigd. Tijdens deze bijeenkomsten krijgen omwonenden en organisaties de oproep om zich aan te melden. Benader omwonenden voor deelname aan het bewonersplatform en andere partijen voor deelname aan de OAR (al dan niet via een belangenplatform).

Inventariseer met mensen uit de gemeente en sleutelpersonen van bijvoorbeeld dorps- of wijkorganisaties welke organisaties van belang zijn om deel te nemen aan de OAR. Benader deze mensen actief wanneer ze zich niet zelf melden. Inventariseer in de eerste bijeenkomst welke partijen nog ontbreken.

Hoe organiseer ik communicatie over de OAR?

Het is essentieel om over de opzet en de voortgang van de OAR te communiceren met de omgeving. Meestal heeft de OAR een website of een webpagina op de gemeentewebsite en een nieuwsbrief. Belangrijke berichten en oproepen kunnen in het begin beter per post worden gestuurd, met een oproep om in te schrijven voor de nieuwsbrief. Alle verslagen van de OAR worden na goedkeuring openbaar en komen op de website. De gemeenteraad krijgt het verslag, en ook de mensen en partijen in het gebied die zich hebben aangemeld. Het is raadzaam in het verslag te werken met de Chatham House Rule, dat wil zeggen dat deelnemers hun punt maken, maar niet met naam worden geciteerd, gezien de maatschappelijke spanning die rond projecten kan optreden.

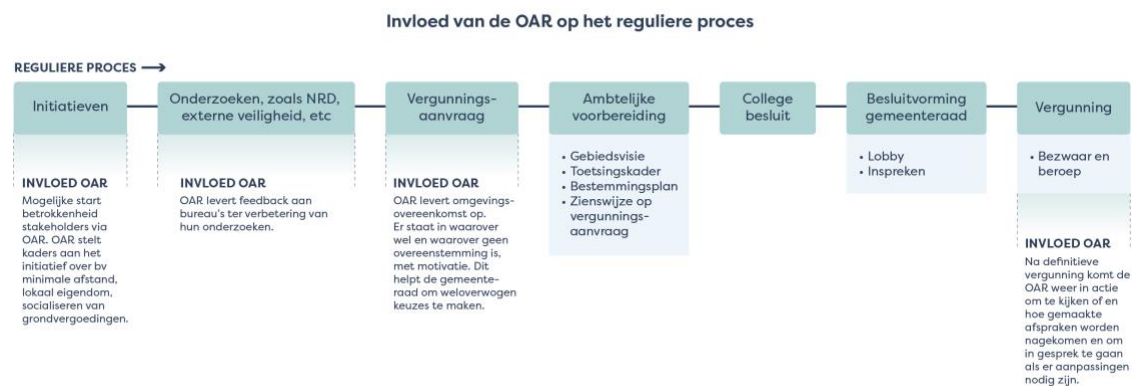
Zou een OAR helpen tegen polarisatie?

Wat zou het fijn zijn onomwonden 'ja' te zeggen, maar het antwoord is genuanceerd. In de samenleving staat het vertrouwen onder druk. Het vertrouwen in de overheid, in de wetenschap en in de goede bedoelingen van initiatiefnemers. De deelnemers van omgevingsadviesraden zijn veelal geen voorstanders van het betreffende initiatief. Voor hen is het niet gemakkelijk te accepteren dat de vraag of het initiatief er komt, soms al niet meer ter discussie staat. Of dat er gesproken wordt over afspraken voor een project voor het geval het project er wel zal komen. Dit voelt als het al instemmen met iets waar je op tegen bent. Het vraagt tijd en mentale ruimte om uiteindelijk constructief mee te praten over een plan waar je tegen bent. Het is belangrijk om in de OAR tijd, ruimte en erkenning te geven aan oud zeer.

Het denken van de [filosoof Bart Brandsma](#) helpt om gepolariseerde situaties af te pellen. De kern is met leiderschap het midden te versterken in plaats van de polen te bestrijden. In zijn boek Polarity Management, identifying en managing unsolvable problems, schrijft Barry Johnson over het omgaan met gepolariseerde onderwerpen. De sleutel: denk niet in termen van 'of' maar in termen van 'en-en'. In [deze video](#) legt Johnson het uit.

Binnen de OAR vraagt het goede procesbegeleiding om polarisatie te beteugelen. In de eerste plaats door de rol en taak van de OAR duidelijk te maken, en de persoonlijke en meer algemene belangen in beeld te brengen. En door de al vastgestelde kaders in beeld te brengen met de onderbouwing voor dat kader. Dit is nodig om ieders verwachtingen goed te managen.

Meedoen in een OAR levert de mensen die tegenstander zijn, een betere informatiepositie op, bijvoorbeeld voor een zaak bij de Raad van State. Maar, vooral invloed op 'hoe' het initiatief er komt. In de loop van het proces leren deelnemers elkaar kennen, vaak komt de initiatiefnemer in beweging, en krijgen belanghebbenden niet alleen lasten, maar ook lusten van het project in beeld. Dit draagt bij aan onderling vertrouwen ook al zijn partijen het niet met elkaar eens. Bij sommige trajecten wordt de OAR ingezet als gezamenlijke tafel die voor- en nadelen van het project onderzoekt, en als het doorgaat de randvoorwaarden mede bepaalt. Het werkt als direct belanghebbenden aan tafel zitten. Zo gezien kan een OAR bijdragen aan acceptatie, en aan minder polarisatie.

Figuur 5: Invloed van de OAR op het reguliere proces

De afbeelding geeft aan waar in het proces er invloed kan worden uitgeoefend door burgers. Zonder OAR beperkt dit zich tot de gemeentelijk procedures, zoals zienswijze en inspreken. Met een OAR hebben burgers en andere stakeholders vanaf het begin invloed op de planvorming en de benodigde onderzoeken voor vergunningsaanvraag. Hierbij kan dan ook een omgevingsovereenkomst worden opgesteld. Als je aan de OAR deelneemt, mag je daarnaast nog steeds via de reguliere procedures voor je belang op te komen.

Hoe geef ik het stille midden een stem?

In de fase van beleid en regionale afstemming over duurzame opwek op land, is het niet genoeg enkel de mensen te betrekken die hun stem verheffen. Het stille midden is juist van belang; zijn er gemeenschappelijke waarden en doelen te identificeren? Dit is geen gemakkelijke vraag, het stille midden is geen eenduidige groep, het zijn de mensen die niet één van de polen kiezen, en aspecten van beide kanten willen begrijpen.

Methodes zoals Participatieve Waarde Evaluatie (PWE) en Deep Democracy hebben hun waarde bewezen bij het betrekken van het stille midden. Bij PWE maken burgers keuzes tussen beleidsopties binnen realistische randvoorwaarden. Dit geeft inzicht in de voorkeuren en waarden die leven. In combinatie met een burgerberaad, waarbij een diverse groep burgers zich verdiept in het onderwerp en gezamenlijk aanbevelingen formuleert, versterkt een PWE de legitimiteit en de kwaliteit van beleid. Deep Democracy is een methode om de kracht van verschillen en conflict te benutten, en de expertise en kennis van een groep te bundelen. Het idee ervan is alle visies en meningen te verzamelen, en de afwijkende meningen onderdeel te laten zijn van het groepsbesluit.

De uitkomst(en) van een burgerberaad, PWE en Deep Democracy, kunnen worden betrokken in de OAR. De OAR-leden en/of de voorzitter hebben dan een taak om de uitkomsten een goede plek te geven in de beraadslagingen. De OAR moet 'horen' wat de burgerraadpleging heeft opgeleverd. De opbrengst van het burgerberaad, de PWE of Deep Democracy wordt meegenomen in het verslag van de OAR.

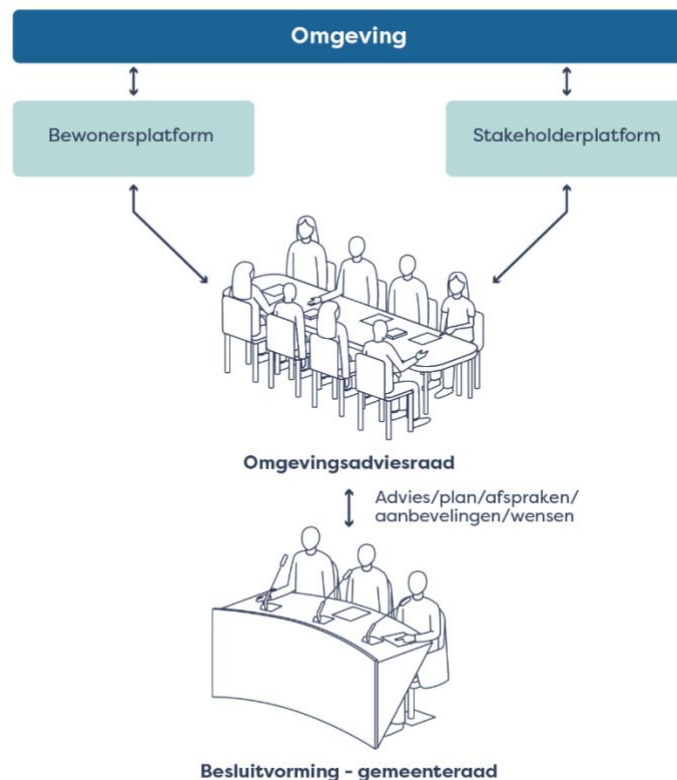
Hoe zorg je voor kennis in de OAR?

Wel beschikken over genoeg kennis, maar niet erin verstrikt raken. Hoe bereik je dat? Het is in elk geval belangrijk dat de OAR-leden zelf een stem hebben in welke experts er worden uitgenodigd. Het is de taak van de voorzitter en secretaris om de balans te bewaken. Wanneer kennis of informatie op tafel komt die 'gekleurd' is, nodigen de voorzitter en de secretaris ook het tegengeluid uit. Het is niet de taak van de OAR om onderliggende rapporten van het initiatief te controleren op juistheid, dit is aan het bevoegd gezag. Wel kan ze controle agenderen.

In de praktijk werkt het vaak goed om aan het begin een 'sprintje' te trekken, intensieve kennissessies te houden, met deskundigen die uitleggen hoe het zit. Het is gebruikelijk om voor deze kennissessies ook de gemeenteraad- of Provinciale Statenleden uit te nodigen zodat ook zij deze kennis tot zich krijgen in verband met het uiteindelijke besluitvormingstraject waar zij verantwoordelijk voor zijn.

Hoe verhoudt de gemeente zich tot de OAR en vice versa?

De gemeente en de OAR hebben een wederzijds commitment. In veel gevallen neemt de gemeente of de provincie regie op de OAR, zonder die inhoudelijk te sturen. Het resultaat van de OAR is van belang voor de uiteindelijke besluitvorming in de volksvertegenwoordiging. De gemeenteraad of Provinciale Staten nemen een besluit op basis van een zorgvuldige weging van belangen. Het proces in de OAR is onderdeel van deze zorgvuldigheid. Van tevoren staat niet vast wat de uitkomst is van de OAR. De OAR schept een meer gelijk speelveld voor inwoners en andere stakeholders, wat bijdraagt aan meer vertrouwen, en elkaar serieus nemen. Belangrijk is dat de volksvertegenwoordiging de OAR de ruimte geeft om dit proces te doorlopen en te werken aan een uitkomst met afspraken en adviezen die gebruikt kunnen worden bij de vergunningverlening. Voor de meesten komt er uiteindelijk niet uit wat men zou willen. Het is dan 'het best haalbare'. Communiceer over het resultaat van de OAR via de beschikbare middelen, zoals website, nieuwsbrief, gemeentepagina etc.

Figuur 4: Samenstelling omgevingsadviesraad

Hoe verhoudt de OAR zich tot de gemeenteraad of Provinciale Staten?

Van deelnemers aan de OAR kun je niet verwachten dat ze het algemeen belang in hun afweging meenemen. Dit is de taak van de volksvertegenwoordiging; de gemeenteraad of Provinciale Staten, afhankelijk van wie het bevoegd gezag is. De OAR kan gezien worden als een adviesorgaan. Voor het afstemmen van de verwachtingen is het belangrijk dat OAR-deelnemers zich ervan bewust zijn dat de volksvertegenwoordiging uiteindelijk anders kan besluiten dan de wens van de OAR. Het is dan van belang dat de volksvertegenwoordigers goed uitleggen waarom ze afwijken. Ook om te zorgen dat mensen in de toekomst nog willen participeren in dit soort processen (en niet alleen protesteren).

‘Het is essentieel om bij de start van de OAR belangen en uitgangspunten goed te formuleren. Wat gaan we doen? Wie zitten aan tafel en waarom?’

Leg eerst uitgebreid het zuur op tafel, het zoet komt vanzelf wel.' – Een
extern begeleider van een OAR

Is de uitkomst van de OAR juridisch afdwingbaar?

Helaas, het antwoord is nee maar ook deels ja. Het ligt ingewikkeld. Een zogenoemde omgevingsovereenkomst is niet afdwingbaar in de Omgevingswet, dus bestuursrechtelijk is het niet afdwingbaar. Er kunnen wel elementen van de afspraken vanuit de OAR overgenomen worden in bijvoorbeeld de vergunning of een anterieure-overeenkomst. Dit kan echter niet met alle afspraken, zoals omgevingsafspraken. Het vraagt een extra stap om de afspraken tussen de omgeving en de initiatiefnemer juridisch houdbaar te maken; een civielrechtelijke overeenkomst. De OAR is geen rechtspersoon die kan tekenen voor de afspraken. De overeenkomst wordt nu vaak getekend door de initiatiefnemer, de voorzitter van de OAR, het bevoegd gezag, door een belangenorganisatie van omwonenden en soms ook door de individuele deelnemers aan de OAR, al dan niet vanuit vertegenwoordiging van een georganiseerde club).

De volksvertegenwoordiging heeft de taak om de uiteindelijke uitkomst van de OAR te wegen voor alle maatschappelijke en individuele belangen die er zijn. De OAR zal immers nooit de volledige diversiteit van belangen aan tafel hebben gehad. Ook kunnen bij de behandeling van de vergunning nog nieuwe inzichten naar voren komen en dan hebben ook fracties vaak eigen wensen.

Het verdient aanbeveling dat de gemeente in de verordeningen die onderdeel zijn van het omgevingsplan, een toetsingskader opneemt. Dit is een voorschrift waarin staat dat een overeenkomst tussen de initiatiefnemer en omwonenden en andere stakeholders, randvoorwaardelijk is voor de vergunningverlening. Uit juridisch oogpunt moet dit ook worden vermeld in de anterieure overeenkomst tussen bevoegd gezag en de initiatiefnemer.

Het is aan te bevelen om in de loop van het traject van de OAR een stichting te maken. Daarmee is de OAR een rechtspersoon die kan tekenen voor de gemaakte afspraken. Ook kan het stichtingsbestuur toezien op het naleven van de afspraken. In Echteld Lienden en Amersfoort zijn de omgevingsadviesraden hiermee bezig.

Wat kost een OAR?

Hier eerst een disclaimer: elk proces, elk begin, en elke opgave is anders. Het is maatwerk dat vraagt om zorgvuldige planning en overleg. Hou rekening met onderstaande kostenposten, een voorbeeldbegroting vind je in de bijlage:

- 1) De inzet van de voorzitter, de secretaris en de begeleider van het bewonersplatform. Het totaal aantal bijeenkomsten van de OAR is afhankelijk van de situatie. Hou rekening met minimaal 10 bijeenkomsten van de OAR c.q. bewonersplatform.
- 2) Kosten inzet vanuit bevoegd gezag. Dit betreft meestal 2 personen (projectleider & communicatie/participatie medewerker).
- 3) Kosten voor inschakelen externe deskundigen/partijen (vergoeding uren en reiskosten)
- 4) Huur vergaderlocatie en versnaperingen. Een broodje met soep voor de vergadering draagt bij aan een meer informele en betere sfeer, blijkt uit ervaring.
- 5) Mogelijke attentie voor de deelnemers (achteraf, tussendoor) en mogelijk onkostenvergoeding voor de deelnemers.

De kosten van de OAR worden in veel gevallen verhaald op de initiatiefnemer.

Hoeveel tijd kost een OAR?

De OAR vergt een cyclus van bijeenkomsten. Eerst komt het bewonersplatform bijeen, en als er platformen zijn van andere belangenstromingen die ook. Zij stemmen hun standpunten af. Vervolgens is er een kennisbijeenkomst met als doel 'joint fact finding', en ten slotte de eigenlijke OAR-vergadering. Omdat één avond per twee weken wel het maximale is dat je van deelnemers (vrijwilligers, onbetaald) mag vragen, betekent dit dat een cyclus van de OAR zes weken bedraagt. Rekening houdend met vakantieperiodes, zijn er maximaal 8 OAR bijeenkomsten per jaar, 4 à 5 kennissessies en 8 bijeenkomsten van het bewonersplatform (delegatieleden hebben daarmee 16 bijeenkomsten per jaar). De doorlooptijd van een OAR is ongeveer twee jaar.

Hoe werkt een OAR in de praktijk? Drie cases

Voorbeelden tonen hoe het werken met een OAR kan gaan. Rob Rietveld is als begeleider bij veel OAR'en betrokken geweest. Hij vertelt hoe het eraan toeging in drie uiteenlopende casussen.

Nij Hiddum-Houw

Wat was het plan?

Het betrof een duurzaamheidsopgave van de provincie Friesland voor 45 MW Wind op Land opgesteld vermogen. Over de locatiekeus was in Friesland al veel discussie geweest, op het moment dat de OAR er kwam, stond vast dat windturbines in Cornwerd zouden komen, op de kop van de Afsluitdijk. De gemeente was tegenstander van het plan. De provincie nam het initiatief voor de OAR.

Wie zaten er aan tafel?

Vier mensen namens de omwonenden, vijf mensen van de vijf dorpsbelangenorganisaties, vertegenwoordigers van de twee ontwikkelaars, een vertegenwoordiger van de recreatiebranche, de Natuur- en Milieufederatie, twee mensen van actiegroepen, de gemeente en de provincie.

Wat was het resultaat?

Een creatieve en functionele omgevingsconvenant. De OAR werd vroeg in het traject betrokken, toen enkel nog de locatie vaststond. Het uitgangspunt van de provincie was 25% lokaal eigendom. De OAR draaide mee in het traject van de Nota Reikwijdte en Detailniveau en in de milieueffectrapportage, en kon commentaar geven op de 95%-versies van deze stukken. Dit leidde tot meer begrip voor de gemaakte keuzes. Voor de windturbines waren er drie varianten mogelijk. Na uitvoerig overleg tussen de deelnemers en hun achterban, koos de OAR voor de variant van de minste, maar de grootste turbines. Het omgevingsconvenant van Nij Hiddum-Houw staat model voor veel andere convenanten. De omgeving profiteert goed mee van de windturbines met een burenregeling, en met een dorpenregelingen. Bij het lokaal eigendom profiteren de mensen die het dichtstbij wonen het meest. Het gebiedsfonds wordt gefinancierd uit het rendement, de mensen die het verst weg wonen, dragen hier het meest aan bij. Ook zijn afspraken gemaakt voor het monitoren van de gezondheid van omwonenden.

Wat ging er goed in deze OAR?

Aanvankelijk was er geen bewonersplatform, maar er zaten wel veel verschillende bewoners aan tafel; mensen uit de directe omgeving en van de dorpsorganisaties. In de loop van het traject ontstond behoefte aan meer onderlinge ruggenspraak. Het lukte om voor- en nabesprekingen te organiseren, waardoor de bewoners

samen met de recreatieondernemer, met één stem aan de dialoogtafel zaten en proactief meedachten. Ik begeleidde deze groep, waarin ze onderling de creatieve oplossingen in het omgevingsconvenant bedachten. Wat ook goed werkte, is dat dat de OAR vroeg in het traject betrokken was.

Waar schuurde het?

In eerste instantie was een oud-gedeputeerde als voorzitter benoemd. Na een paar vergaderingen bleken de OAR-leden niet te vertrouwen op zijn onafhankelijkheid. De voorzitter moest daardoor opstappen. Op dit moment werd ik erbij betrokken. Ik heb toen voorgesteld een voorzitter te benoemen, zonder binding met Friesland. Ook voor de actiegroep was het deelnemen erg beladen, meepraten over iets wat je niet wil dat er komt is en blijft lastig. De actiegroep is dan ook na enkele bijeenkomsten niet meer aangeschoven bij de OAR.

De lessen van dit voorbeeld

- Zo vroeg mogelijk beginnen.
- Maak een bewonersplatform waar onderling de standpunten worden afgestemd.
- Zorg voor een onafhankelijke voorzitter die geen banden of belangen heeft in het gebied.

Hardenberg

Wat was het plan?

Het was een duurzaamheidsopgave van de gemeente Hardenberg. De ambitie was om in het gebied Bergentheim, tussen Hardenberg, Kloosterhaal en Sibculo, 50 MW opgesteld vermogen te realiseren. Verscheidene ontwikkelaars waren geïnteresseerd, en ook verscheidene grondeigenaren.

Wie zaten er aan tafel?

Het bewonersplatform (45 mensen) zat met 4 mensen aan tafel. Het platform van 20 grondeigenaren zat eveneens met 4 mensen aan tafel. Daarnaast vertegenwoordigers van vier dorpsraden, een vertegenwoordiger van het recreatiepark, een actiegroep, vertegenwoordigers van de natuur- en milieuorganisatie, en de gemeente. Het was een hele grote dialoogtafel.

Wat was het resultaat?

Het resultaat was een compromis over zes grote turbines op flinke afstand van de woningen, en met een beperkte impact op het landschap. Maar, dit is er niet gekomen. In het gebied was er veel weerstand tegen het windmolenpark. Een meerderheid van de gemeenteraad wilde er uiteindelijk niet mee instemmen. Bewoners hadden via een aantal oppositiepartijen veel invloed op de meningsvorming en de discussie in de raad.

Wat ging er goed?

Ondanks het zeer grote aantal deelnemers gingen de gesprekken aan tafel aardig goed. In deze OAR was de betrokkenheid van veel verschillende grondeigenaren een complicerende factor. Sommigen waren uitgesproken vóór en wilden de windmolens graag op hun grond, anderen waren juist fel tegen. Maar het lukte uiteindelijk om de grondeigenaren in één platform te krijgen onder begeleiding van een extern adviesbureau met expertise in het ontwikkelen van windparken. Zo brachten de grondeigenaren na verloop van tijd één afgestemd standpunt in.

Waar schuurde het?

De dorpsorganisaties waren te dominant aanwezig. Elke dorpsorganisatie wilde voor het eigen belang opkomen. Het was beter geweest al de discussies daarover waren gevoerd in een platform voor de dorpsorganisaties, en niet aan de dialoogtafel. We hebben wel geprobeerd een platform te organiseren, maar dit lukte niet meer. De mensen die al aan tafel zaten, wilden hun positie niet opgeven. Het is dus belangrijk om platformen aan het begin te organiseren. Je zag in Hardenberg dat er heel veel spanning stond op de afweging van het algemeen belang met het individueel belang. Het gemeentebestuur, dat in deze casus het bevoegd gezag was, zat dicht op de individuele belangen. De oppositiepartijen sprongen daar op in. We hebben veel bijeenkomsten gehouden, er lag een compromis, maar de raad wilde het plan uiteindelijk niet steunen.

De lessen van dit voorbeeld

- Maak een OAR niet te groot, niet meer dan ongeveer twintig mensen.
- Voor een belangenstroming mogen niet meer dan vier mensen aan tafel zitten.
- Dorpsorganisaties met maximaal twee mensen aan tafel.
- Breng vertegenwoordigers van belangenstromingen (bewoners, grondeigenaren, dorpsorganisaties) samen in een platform waar de standpunten worden afgestemd, zet een delegatie aan de dialoogtafel. Voor de platformen is begeleiding nodig.
- Als de gemeente bevoegd gezag is, komt er veel spanning op algemene versus individuele belangen. Raadsfracties zijn hier gevoelig voor. Geregeld afstemmen met de raad is slim, bijvoorbeeld in een raadsklankbordgroep.

Echteld Lienden

Wat was het plan?

Energiepark Echteld Lienden is het meest recente project. Dit project was een uitvloeisel van het bod van de energieregio Fruitdelta Rivierenland voor de RES. Het betreft 49 MW opgesteld vermogen, in twee gemeenten: Buren en Neder-Betuwe.

Wie zaten er aan tafel?

De OAR was ingesteld door de ontwikkelaar, Vattenfall. In een later stadium werd ik erbij gevraagd voor externe deskundigheid. Een oud-burgemeester was onafhankelijk voorzitter, ondanks zijn bekendheid in het

gebied ging het goed, deze oud-burgemeester heeft veel gezag. De ontwikkelaar had acht mensen uit het gebied uitgenodigd. Verder zaten de projectleider van de provincie aan tafel en beleidsambtenaren van de twee gemeenten, waar van de een tegen was, en de ander vóór. Er waren vertegenwoordigers van de lokale energiecoöperatie, iemand namens de grondeigenaren, vertegenwoordigers van de dorpsorganisaties, en iemand van het recreatiepark Lingemeer. Het was een grote, diverse groep.

Wat was het resultaat?

De vergunning voor het plan is bijna rond. De OAR dacht mee over de opstellingsvarianten, er zitten nu zeven turbines in de vergunningsprocedure. In de OAR hebben we een omgevingsconvenant gemaakt met een uitgebreide lijst afspraken. Naarmate we meer werken met een OAR zie ik het aantal onderwerpen en de diepgang van de afspraken toenemen. Bij elke volgende OAR is het omgevingsconvenant beter. Zo zijn er hier veel afspraken gemaakt voor de bouwfase, bijvoorbeeld het monitoren van trillingen en 0-metingen voor eventuele schade door heien, en ook over communicatie tijdens de bouw. Het convenant is maatwerk, we gebruiken wat past uit eerdere convenanten, en vullen dit aan met de wensen die ook leven.

Wat ging goed?

Er ligt een uitgebreide convenant, en de provincie was zeer proactief in het participatietraject. Het was een bonus dat de voorzitter van de OAR, en ik als begeleider, een plek aan tafel kregen in de stuurgroep bij de provincie. Dit gaf ons een positie om standpunten van omwonenden te verduidelijken. De leden van de OAR voelden daardoor dat er erkenning was voor hun belangen. Wat ook goed ging is dat de projectleider van de provincie en de ontwikkelaar empathie toonden, vragen van bewoners serieus namen en de mogelijkheden uitzocht. Als het antwoord 'nee' was, dan werd dit onderbouwd met argumenten. Dat heb ik vaak anders meegemaakt.

Waar schuurde het?

Het ontbrak aan een bewonersplatform. De deelnemende groep bewoners had groter moeten zijn, de delegatie aan tafel kleiner. Achteraf lukt het niet meer een bewonersplatform te organiseren. De mensen die op uitnodiging van de ontwikkelaar aan de dialoogtafel zaten, wilden die plek niet meer opgeven voor een plek in het bewonersplatform, waarvan dan een delegatie zou aanschuiven.

De les van dit voorbeeld

- Organiseer van tevoren het bewonersplatform.
- Empathie bij de ontwikkelaar en het bevoegd gezag is essentieel; het is belangrijk dat OAR-leden zien dat hun belangen worden erkend. Praktisch betekent dit: niet meteen antwoorden op vragen en verzoeken, maar goed luisteren, onderzoeken wat er mogelijk is, en dan beargumenteerd antwoord geven.

Bijlage

Checklist opzetten OAR

- ✓ Een onafhankelijk voorzitter, gedragen en/of geselecteerd door de OAR. De voorzitter schept een veilige sfeer, is empathisch en ontspannen, zodat OAR-leden gemotiveerd blijven. Het is ook belangrijk om 'strak' en consequent te opereren.
- ✓ Een proactieve onafhankelijke secretaris, stevig op het proces en al het materiaal. De secretaris mengt zich inhoudelijk niet in de discussies.
- ✓ Eén belang per deelnemer (aan de dialoogtafel), meer petten geeft onduidelijkheid en conflict
- ✓ Organisatie van een bewonersplatform (omwonenden tot 10x tiphoogte afstand)
- ✓ Uitnodiging naar alle belanghebbende organisaties voor deelname
- ✓ Stakeholderanalyse voor ontbrekende partijen
- ✓ Voor elke belangenstroming liefst twee deelnemers aan tafel (niet meer)
- ✓ Bevoegd gezag aanwezig bij de vergaderingen om vragen te beantwoorden en inbreng OAR terug te leggen
- ✓ Ondersteuning door externe deskundige
- ✓ Platforms moeten goed afstemmen over de afgevaardigden en hun inbreng in de OAR
- ✓ Het informeren en betrekken van de achterban van platforms verdient aandacht (communicatie!) en ondersteuning

Voorbeeldagenda eerste vergadering omgevingsadviesraad

1. Introductie/inleiding/voorzitter
2. Voorstellen deelnemers
3. Presentatie werking omgevingsadviesraad
4. Definieren doel en kaders van de omgevingsadviesraad
5. Presenteren stand van zaken ontwikkeling (ontwikkelaars)
6. Analyse/discussie vertegenwoordiging stakeholders als deelnemers
7. Vaststellen samenstelling omgevingsadviesraad
8. Keuze onafhankelijke voorzitter en vaststellen invulling secretariaat
9. Afspraken rond communicatie
10. Vergaderschema vaststellen

Voorbeeld begroting uren inzet begeleiding OAR

Begroting inzet begeleiding OAR							
Bijeenkomst	Aantal bijeenkomsten	Begeleider		Secretaris		Voorzitter	
		bewonersplatform		uren	totaal	uren	totaal
Kick-off	2	2,5	5	2,5	5	2,5	5
Vorbereiding Kick-off	2					2,5	5
Bewonersplatform	10	2,5	25			2,5	5
Vorbereiding BP	10	2	20			1,5	3
OAR-bijeenkomsten	10	2,5	25	2,5	25	2,5	25
Vorbereiding OAR	10			2	20	2	20
Verslag OAR	10			4	40	2	20
Kennissessie	5	3	15	3	15	3	15
Vorbereiden kennissessie	5			3	15	3	15
Gemeenteraad bijpraten	5					3	15
Projectteam overleg	20					2	40
Gebiedsinformatiebijeenkomsten	3	2,5	7,5			3	9
Vorbereiding informatiebijeenkomsten	3					3	9
Totaal uren			97,5		120		186